

РОЛЬ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ В ЛІНГВОКОГНІТИВНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ЛІНГВОЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ *DIGNITY*)

Веремчук Е. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2926-2090
eldar.veremchuk@gmail.com*

Ключові слова: *внутрішня форма, етимон, образ, класифікатор, когнітивна ознака.*

Статтю присвячено розгляду поняття «внутрішня форма» в контексті сучасних лінгвістичних досліджень. Розкривається генезис цього терміна та встановлюються його сутнісні характеристики. Зазначається, що внутрішня форма є основою лексичного значення слова, яка становить його первинний образ та впливає на еволюцію його семантики. Відомо, що в мові закарбовуються продукти пізнання, тому дослідження внутрішньої форми дозволяє простежити, з одного боку, особливості вербалізації концептуалізованих фрагментів дійсності, а з іншого – встановити, як саме певні поняття осмислюються одне через інше на рівні ментального лексикону. Висвітлюються різні погляди стосовно проблеми внутрішньої форми слова в діахронічному вимірі. Розглядаються ідеї як фундаторів цього терміна, зокрема В. фон Гумбольдта, О.О. Потебні, Л. Вітгенштейна, так і лінгвістів ХХ–ХХІ ст. – В.В. Виноградова, О.С. Кубрякової. Критичний аналіз поглядів лінгвістів на проблему внутрішньої форми дозволяє стверджувати, що вона є відношенням змісту думки до свідомості. Дослідження внутрішньої форми в контексті лінгвокогнітивістики дозволяє встановити, як саме осмислюються певні ідеї у свідомості людини через аналіз образів, що становлять основу семантики одиниць, які ці ідеї вербалізують. Це дає змогу простежити механізми аперцептивного сприйняття, метафоричності людського мислення та встановити принципи розвитку асиметричного дуалізму мовного знаку, коли кожне позначальне намагається розширити екстенціонал позначуваних явищ, при цьому кожне позначуване «прагне» виразити себе через більшу кількість номінативних одиниць. Теоретична база проблеми внутрішньої форми була застосована для аналізу двох ключових вербалізаторів англійськомовного лінгвоетичного концепту *DIGNITY* – «*dignity*» та «*virtue*». У результаті аналізу кожного вербалізатора були виокремлені когнітивні класифікаційні та диференційні ознаки. Було встановлено, що основу образу лексеми-репрезентанта становить класифікатор «прийняття», тоді як в образ лексеми «*virtue*» покладена риса «людяність».

THE ROLE OF THE INTERNAL FORM IN LINGUOCOGNITIVE RESEARCH (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH-LINGUISTIC CONCEPT OF *DIGNITY*)

Veremchuk E. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of English Philology
Zaporizhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2926-2090
eldar.veremchuk@gmail.com*

Key words: *internal form, etymon, image, classifier, cognitive feature.*

The article is devoted to the consideration of the concept “internal form” in the context of modern linguistic research. The genesis of this term is revealed and its essential characteristics are established. It is noted that the internal form is the basis of the lexical meaning of the word, which constitutes its primary image and affects the evolution of its semantics. It is known that the products of cognition are engraved in language, so the study of internal form allows us to trace, on the one hand, the features of verbalization of conceptualized fragments of reality, and on the other hand – to establish how certain concepts are understood through each other at the level of mental lexicon. Different views on the problem of the internal form of the word in the diachronic dimension are highlighted. The ideas of both the founders of this term, in particular of W. von Humboldt, O.O. Potebnia, L. Wittgenstein, and linguists of the XX–XXI centuries – of V.V. Vinogradov, O.S. Kubryakova are considered. A critical analysis of linguists' views on the problem of internal form suggests that it is the relation of the content of thought to consciousness. The study of the internal form in the context of linguocognitivism allowed us to establish how certain ideas are comprehended in the human mind due to the images that form the basis of the semantics of the nominative units. This allowed us to trace the mechanisms of apperceptive perception, metaphorical thinking and establish the principles of asymmetric dualism of the linguistic sign, when each signifier tries to expand the extensional of denoted phenomena, while each signified “seeks” to express itself through more nominative units. The theoretical basis of the problem of internal form was used to analyze two key verbalizers of the linguistic concept *DIGNITY* – “dignity” and “virtue”. As a result of the analysis of each verbalizer, cognitive classificational and differential features were distinguished. It was found that the basis of the image of the lexeme “dignity” is the classifier “acceptance”, while the image of the lexeme “virtue” is the classifier “humane”.

Постановка проблеми. Проблема внутрішньої форми була актуальною в лінгвістиці вже довгий час і залишається такою і донині. Тому у фокус лінгвістичних досліджень потрапляють питання етимології та внутрішньої форми лексичних одиниць, що вербалізують певні ментальні утворення. Дослідження такого порядку дають змогу простежити зв'язок між окремими фрагментами концептуальної картини світу через діахронічний аналіз семантики лексичних одиниць, що їх вербалізують. Це у свою чергу висвітлює неперервність семантико-концептуального континууму. Основні теоретичні напрацювання з цього питання висвітлені в наукових працях [3; 8; 2; 6]. Серед сучасних наукових праць, які розкривають

зазначену проблему, слід відмітити дослідження Н.М. Ніколаєвої та О.О. Потебні [7; 8]. Незважаючи на існування значної кількості праць, які би висвітлювали проблеми внутрішньої форми лексем, що належать до різних лексико-семантичних полів, внутрішня форма англійськомовних лінгвоетичних категорій та концептів у вітчизняному мовознавстві дотепер не є висвітленою, що й становить актуальність поданої наукової розвідки, беручи до уваги той факт, що етичні категорії становлять основу сучасного соціального життя.

Мета і завдання статті. Метою статті є висвітлення сутнісних характеристик внутрішньої форми лексичних одиниць, що вербалізують лінгвоетичний концепт *DIGNITY*. У відповідності з

метою дослідження вбачається за необхідне виконати такі завдання:

- висвітлити основні погляди стосовно проблеми внутрішньої форми в лінгвістиці;
- встановити принципи кореляції внутрішньої форми із семантикою сучасних лексико-семантичних варіантів номінативних одиниць;
- схарактеризувати етимологічний образ концепту DIGNITY.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є внутрішня форма лексичних одиниць, а предметом дослідження виступає внутрішня форма вербалізаторів концепту DIGNITY.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичне поняття «внутрішня форма» у вітчизняному мовознавстві утворене шляхом перекладу терміна “*innere Sprachform*”, впроваджене німецьким філологом В. фон Гумбольдтом. Учений розрізняв зовнішню і внутрішню форми мови, останню він уявляв як свого роду свідчення «духу народу», який покладено в її будову [4, с. 12].

Базовим постулатом його вчення є те, що мова є світом, який лежить між зовнішніми явищами та людиною [3, с. 13]. Мова – це «проміжна реальність», що інформує не про те, як називаються предмети, а про те, як «вони нам надані» [3, с. 11]. За В. Гумбольдтом, мова – це інтелектуальний інстинкт [3, с. 8]. Саме тому відома теза вченого про єдність (і навіть тотожність) мови та мислення передбачає активну роль мовної свідомості в процесі пізнання світу. У ХХ ст. мову як проміжний світ між людиною та дійсністю розглядали М. Гайдегер [10], Б. Рассел [11], Л. Вітгенштейн [2] та ін. Сучасні нейролінгвістичні школи схиляються до думки, що мова не просто виконує мислетворчу функцію, а є певною функцією мозку, окремою нейронною програмою, що скеровує когнітивну діяльність людини.

Положення В. Гумбольдта, які підтверджуються сучасними розвідками вчених, виявляють глибинні лінгвокогнітивні та нейролінгвістичні зв'язки між різноманітністю мовних картин світу та особливостями внутрішньої форми слів різних мов. Незважаючи на належність до єдиної загальнолюдської мови (єдиного когнітивно-семантичного континууму), кожна мова пояснює світ по-різному. Іноді мовні картини світу висвітлюють певний екстралінгвальний феномен повністю протилежно, іноді – лише зі зміщенням акцентів до певної сфери, але в більшості випадків одні й ті ж явища відображаються по-різному. Мову можна розглядати як засіб надання відповіді на те, що таке світ, адже «вивчення мов світу є всесвітньою історією думок та почуттів людства» [3, с. 27].

О.О. Потєбня продовжив ідеї В. Гумбольдта і розглядав розвиток мови як активний процес, що пояснює ставлення людини до оточуючого світу.

На його погляд, це можливо за рахунок зв'язку мови й думки – пізнання дійсності, яке реалізується через слово – одиницю мови, що складається зі звукової частини, внутрішньої форми (далі – ВФ) й значення [8, с. 340]. У працях ученого немає єдиного визначення внутрішньої форми слова (далі – ВФС), а представлено майже п'ятдесят назв на позначення цього поняття. Серед них такі: «найближче етимологічне значення», «власне значення слова», «власний зміст слова», «представлення», «зміст образу», «одна з ознак, яка домінує над іншими», «знак», «знак знака», «символ відомого змісту», «образ образу», «єдиний об'єктивний зміст слова», «знак значення», «внутрішній знак значення». Однак найбільш часто вчений називав внутрішню форму «образом образу» [9, с. 130].

На думку вченого, ВФ не відбиває сукупності, єдності багатьох різних ознак денотата, а лише одну з них, ту, що інтегрує образ, репрезентує його в слові. Вибір та фіксація ознаки найменування можливі лише завдяки здатності людини до мовної свідомості або до так званого лінгвокреативного мислення. Цей тип мислення забезпечує зв'язок концептуальної картини світу з мовною, у формуванні яких беруть участь також і невербальні типи мислення.

Показово, що внутрішня форма розуміється вченим не лише як елемент пам'яті мови через збереження ознаки об'єкта, але і як схема взаємодії з ним [6, с. 366]. «Внутрішня форма слова є відношенням змісту думки до свідомості; вона показує, як людині уявляється її власна думка» [9, с. 83]. Ключовим тут слід вважати дихотомію «зміст думки» і «свідомість», де під «змістом думки» уявляється початковий етап формування поняття, яке має бути закріпленим у слові, а під другим – власне рівень людської свідомості, яка включає весь емпіричний досвід та скеровує лінгвокогнітивні процеси номінації. О.О. Потєбня вважав, що саме цим можна пояснити той факт, що «в мові існує багато слів для позначення предмета, так само, як і одне слово може вживатися для позначення абсолютно різних предметів» [9, с. 84], що є проявом асиметричного дуалізму мовного знака.

В.В. Виноградов, досліджуючи образний аспект ВФС, указував на її залежність від мовносистемних і культурних чинників. «ВФС, образ, що лежить в основі значення чи вживання слова, може розумітися лише на фоні тієї матеріальної і духовної культури, тієї системи мови, в контексті якої виникло або перетворювалось це слово чи сполучення слів» [1, с. 20]. Тобто вчений наголошує на невід'ємному зв'язку внутрішньої форми і культури.

Своєрідне об'єднання образу як особливого чуттєво-розумового відтворення предмета і ВФ,

як тієї ознаки, що репрезентує цей предмет і його образ, спостерігаємо також у Т.Р. Кияка. Вчений розглядає цю форму як «розумовий інтеріоризований образ, що потенційно абстрагує і відображає у вигляді аперцепційного представлення одну чи кілька суттєвих ознак денотата, які викликаються й фіксуються в пам'яті носія мови морфемною структурою слова чи виразу» [5, с. 98]. Образ слова абстрагує сукупність суттєвих ознак денотата і становить перехід від уявлення та сприйняття до поняття. ВФС мінімально чи повністю експлікує в номінації образ, покладений в основу лексичної одиниці за допомогою уявлень, асоціацій реципієнта. Вона є тим «моментом» смислу, що поєднує когнітивні та лінгвальні виміри значення лексеми і базується на її метафоричному потенціалі.

Досить часто образ, який покладено в основу найменування, може бути суб'єктивним та незрозумілим більшості носіїв мови. Однак мова, будучи синергетичною системою, регулює ономаціологічні процеси таким чином, що номінативні одиниці, в основі яких покладено образ, який корелює із її сучасними лексико-семантичними варіантами, залишаються в мові, оскільки вони є вмотивованими та «зрозумілими» для більшості носіїв. Одиниці, які, навпаки, мають невмотивований образ, тобто внутрішня форма яких втратила кореляцію із семантикою лексеми, часто виходять із мовного вжитку або дають простір для виникнення синонімічних одиниць із більш прозорою мотивацією.

У будь-якому разі внутрішня форма лексеми складає образну основу її семантики, що є цінним матеріалом для лінгвокогнітивних досліджень. Таку думку проілюструємо етимологічним аналізом двох вербалізаторів англійськомовного етичного концепту DIGNITY – лексему-ререзентант *dignity* та вербалізатор *worth*.

Лексема *dignity* (n.) походить від старофранцузького *dignite* “*dignity, privilege, honor*” («гідність, привілей, честь» – тут і далі переклад наш – Е.В.), від латинського *dignitatem* (n. *dignitas*) “*worthiness*” («гідність»), від *dignus* “*worth* (n.), “*worthy, proper, fitting*” («вармість, гідний, належний, пристосовання») від PIE *dek – “*to take, accept*” («узяти, приймати») [12]. Таким чином, в основу внутрішньої форми покладена класифікаційна ознака «прийнятний». Це вказує на те, що гідність концептуалізується у свідомості людини як прийятна поведінка, яка має позитивну оцінку схвалення. Класифікатор «прийнятний» групує всі наступні когнітивні диференційні ознаки аналізованого концепту.

Сучасний лексико-семантичний варіант лексеми *dignity* “*the ability to behave in a calm controlled way even in a difficult situation*” [Longman dictionary] («здатність поводитися спокійно та врівноважено навіть у складній ситуації»)

актуалізує ознаки «спокій», «врівноваженість». Зазначені ознаки корелюють з етимомом у тому сенсі, що спокій та врівноваженість є станами, які завжди мали позитивну оцінку, тобто були «прийнятними» в суспільстві. Наступна семантика “*the fact of being respected or deserving respect*” («повага або заслужовування поваги») також ґрунтується на етимологічному класифікаторі. Когнітивна ознака «повага» концептуалізується у свідомості як прояв схвалення, «прийняття» особистості через певні схвальні риси. З іншого боку, через те, що повага схвалюється в соціумі, вона є тим, чого бажають досягти, що на образному рівні осмислюється як бажання «прийняти» такий стан. Тому доходимо висновку, що сучасні когнітивні ознаки обумовлюються етимологічним класифікатором «прийняття», який становить основу внутрішньої форми досліджуваної лексеми.

Наступним вербалізатором етичного концепту DIGNITY є *virtue*. Лексема походить від староанглійського *vertu*, “*moral life and conduct; a particular moral excellence*” («моральне життя; моральна досконалість») від старофранцузького *vertu* “*force, strength, vigor; moral strength; qualities, abilities*” («сила, моральна сила, якості та здібності») від латинського *virtutem* (ном. *virtus*) “*moral strength, high character, goodness; manliness; valor; bravery, courage (in war); excellence, worth*” («моральна сила, сильний характер, добро, мужність, хоробрість, відвага»), від *vir* “*man*” («чоловік»). Латинський етимон має також протоіндоєвропейський корінь **wi-ro-* “*man*” («чоловік»). Отже, основу образу аналізованої лексеми становить «чоловік, людина» (оскільки англійське слово *man* може позначати як представника чоловічої статі, так і людину в цілому [13]). Тому базовим етимологічним класифікатором можна вважати рису «людяність».

Сучасний лексико-семантичний варіант “*moral goodness of character and behaviour*” («морально правильний характер чи поведінка») корелює з етимологічним образом у тому сенсі, що, на нашу думку, спочатку людина осмислювалася як ідеальне створіння (пор. Адам до вигнання із раю), а отже, людські риси ототожнювалися з ідеальними рисами. Отже, когнітивними рисами, які актуалізуються лексемою *virtue*, виступають «моральна правильність», «відвага, сила». Такий висновок дозволяє стверджувати, що сучасний лексико-семантичний варіант утворився шляхом метонімічного переосмислення, коли якості (відвага, честь, гідність, цнотливість тощо) стали асоціюватися з їх носієм – людиною, а отже, відповідно до аперцептивних принципів людського сприйняття слово, яке позначало людину, розширило екстенціонал позначуваних явищ і отримало значення «позитивні людські якості».

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведене дослідження дозволяє наголосити на тому, що етимологічний аналіз посідає чільне місце в лінгвокогнітивних дослідженнях. Вивчення внутрішньої форми слова дозволяє встановити його вихідний образ (як первинний перцептивний, так і вторинний асоціативний, чуттєво-образний). Етимологічний образний елемент семантики є цінним із двох причин. По-перше, він дозволяє простежити еволюцію лексико-семантичних варіантів у діяхронічному вимірі та встановити їх взаємну кореляцію. По-друге, він указує на те, як певні згустки інформації концептуалізуються у свідомості людини, тобто на те, як людина уявляє світ, розкриваючи когнітивні механізми метафоричного та метонімічного переосмислення. Аналіз етимології, застосований у межах даної статті, дозволив установити, що образною основою етичного концепту DIGNITY є етимологічні класифікаційні ознаки «прийнятний» та «людяний». Це дозволяє стверджувати, що аналізована категорія концептуалізується у свідомості як «єдино прийнятні чесноти, які були властиві людині із самого початку, та становлять її сутність». Перспективою подальших досліджень може бути етимологічний та семантико-когнітивний аналіз усіх вербалізаторів категорії DIGNITY.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Русский язык : Грамматическое учение о слове. Москва : Наука, 1972. 614 с.
2. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат. *Философские работы*. Москва, 1994. С. 1–73.
3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1984. 396 с.
4. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 451 с.
5. Кияк Т.Р. Мотивированность лексических единиц. Львов : Высшая школа, 1988. 164 с.
6. Лебедівна О.Я. Походження і розвиток лексеми ЛИС в історії української мови. *Магістеріум. Мовознавчі студії*. Київ, 2014. Вип. 57. С. 44–47.
7. Николаева Н.М. Етимология лексем на позначення кольору. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2012. № 6. С. 224–229.
8. Потєбня А.А. Мысль и язык. Москва : Издательство Юрайт, 1999. 238 с.
9. Кубрякова Е.С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : части речи с когнитивной точки зрения. *Роль языка в познании мира. Институт языкознания РАН*. Москва : «Языки славянской культуры», 2004. С. 539–555.
10. Философия М. Хайдеггера и современность : сборник / отв. ред. Н.В. Мотрошилова. Москва : Наука, 1991. 253 с.
11. Russell B. Logic and knowledge. Essays 1901-1950. London : Macmillan, 1956. 383 с.
12. Etymology dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>
13. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <http://www.ldoceonline.com>

REFERENCES

1. Vinogradov, V. V. (1972) Russian language : grammatical doctrine about the world [Russkij yazyk : grammaticheskoe uchenie o slove]. Moscow : Science, 614 p.
2. Wittgenstein, L. (1994) Logical and philosophical treatise [Logiko-filosofskij traktat]. *Filosofskie raboty*. Moscow, P. 1–73.
3. Humboldt, V. (1984) Selected works on linguistics [Izbrannye trudy po yazykoznaniiu]. Moscow : Progress, 396 p.
4. Humboldt, W. von. (1985) Language and philosophy of culture [Yazyk i filosofiya kultury]. Moscow : Progress, 451 p.
5. Kiyak, T. R. (1988) Motivation of lexical units [Motivirovannost leksicheskikh edinic]. Lvov : Higher school, 164 p.
6. Lebedivna, O. Ya. (2014) Walking and development of the LIS lexeme in the history of the Ukrainian language [Pokhodzhennya i rozvitok leksemi LIS v istoriyi ukrayinskoyi movi]. *Magisterium. MovoZnavchi studiyi*. Kiev, Vol. 57, P. 44–47.
7. Nikolaeva, N. M. (2012) Etymology of lexemes for the designated color [Etimologiya leksem na poznachennya koloru]. *Naukovij visnik Volynskogo naczionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrayinki. Filologichni nauki. MovoZnavstvo*. Lutsk, No. 6, P. 224–229.
8. Potebnya, A. A. (1999) Thought and language [Mysl i yazyk]. Moscow : Yurayt Publishing House, 238 p.
9. Kubryakova, E. S. (2004) Language and knowledge: On the way of acquiring knowledge about language: parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in the knowledge of the world [Yazyk i znanie : Na puti polucheniya znanij o yazyke : chasti rechi s kognitivnoj tochki zreniya]. *Rol yazyka v poznanii mira*. Institut yazykoznaniiya RAN. Moscow : “Languages of Slavic Culture”, 539–555 p.
10. Philosophy of M. Heidegger and the present (1991) [Filosofiya M. Khajdeggera i sovremenost] : collection / res. ed. N. V. Motroshilova. Moscow : Science, 253 p.
11. Russell, B. (1956) Logic and knowledge. Essays 1901-1950. London : Macmillan, 383 с.
12. Etymology dictionary. URL : <https://www.etymonline.com>.
13. Longman Dictionary of Contemporary English. URL : <http://www.ldoceonline.com/>.